Hz. Peygamber Devrinde İslam Ailesinden Bazı Kesitler

Prof. Dr. Rıza Savaş
D. E. Üniv. İlahiyat Fak.

Hz. Muhammed ilk vahyini aldıktan sonra yaklaşık olarak on üç yıl Mekke'de tebliğ faaliyetlerini sürdürdükten sonra Medine'ye hicret etmek zorunda kalmış ve hayatının son on yılını Medine'de geçirmiştir. Kur'an'ın aile ile ilgili sure ve ayetlerinin çoğu bu devrede nazil olmuştur. Konuyla ilgili Hz. Peygamber'in sünneti de büyük ölçüde Medine'de teşekkül etmiştir. Hz. Muhammed dönemi İslam'ın aile konusunda getirdiklerini doğru anlamak için, Medine İslam ailesinin durumunu ortaya koymak oldukça önemlidir.

Ailenin temel unsurlarından biri olan kadın, İslam'ın doğduğu dönemde Arap toplumunda genelde iyi bir konumda değildi. Hz. Muhammed'in getirdiği mesaj, kadını erkekle eşit haklara sahip bir konuma yükseltmeyi hedefliyordu. Ancak kadın aleyhinde oluşmuş yüzyılların birikimini değiştirmek kolay olmamıştır.

Kur'an'dan anladığımıza göre, Hz. Adem ile Havva, aynı cinsten gelen ve biri diğerinin eşi olarak yaratılmış iki ayrı insandır. Bu iki insandan hem Adem hem de Havva "zevc/eş" olarak isimlendirilmiştir. Kadın ve erkeğin beraberliği, aileyi meydana getirmiş, bu beraberlikten olan çocuklar ailenin meyvesi olmuştur.

Hz. Peygamber, erkeklere, kadınlar konusunda dikkatli olmalarını ve onların cazibelerine kapılıp suç işlememelerini tavsiye eder. Yine Hz. Peygamber'in, erkekleri tahrik edecek şekilde, kadınların özelliklerinin anlatılmasını yasakladığı rivayet edilmektedir.

Bize göre Kur'an'ın insanlık tarihi ile ilgili verdiği örneklerde, kadının erkeğe göre daha çok suçlanmasını veya aşağı görülmesini gerektirecek hiçbir ayet yoktur. Kur'an'ın sunduğu örneklerde insanlık tarihinde hata yapan erkekler de kadınlar da vardır.

Kur'an'ın verdiği kadın ve erkeklerle ilgili örnekler, Hz. Peygamber devrinde Müslüman kadının şahsiyet sahibi bir fert olmasını sağladı diyebiliriz. Hz. Muhammed devrinde ilk vahiyden itibaren kadın, erkeğin yanında onunla eşit konumda yerini aldı ve haklarına hep sahip çıktı.

Medine'de Müslüman kadın, artık kimlik sahibi biri olarak ailede yerini alarak daha önceki olumsuzluklarla mücadele etme gücünü gösterebildi.

Aileye Verilen Önem

Kur'an, "...Size helâl olan kadınlarla evleniniz..." (Nisâ, 3) ve "bekârlarınızı evlendiriniz..." (Nûr, 32) gibi emirlerle kadınla erkeğin hayatlarını belli şartlarla birleştirme akti olan evliliğe teşvik etmektedir. (Süleyman Ateş, "Kur'an'ı Kerim'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", A.Ü.İ.F.D., XXIII, Ankara 1978, s. 221) Evlenme çağına gelmiş kimselerin, imkânları ve şartları uygunsa evlenmeleri emredilmiştir. Ayrıca imkânı olan Müslümanların, evlenme imkânı ve şartları uygun olmayanları evlendirmeleri istenmiştir.

Hz. Peygamber, gençlere "Gençler! Sizden gücü yeten evlensin, bu, gözü harama karşı korur ve namusu muhafaza eder. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun, çünkü oruç, şehveti kırar" (Muslim, a.g.e., II, 1018, Nikâh, 1/1; İbn Mâce, Sunen, İstanbul 1981, I, 592, Nikâh, 1/1845) diye hitap eder. Yine o, "Nikâh benim sünnetimdir..." buyurmaktadır.

Ailenin Kurulması

Eş Seçimi

İnsanın yaptıklarından sorumlu bir varlık olduğunu her fırsatta açıklayan İslam, evlenme çağına gelmiş kimselerin, eşlerini seçme hakkına sahip olduklarını kabul eder. Evliliğe karar veren hem erkek hem de kızın, evlenmeden önce birbirlerini görmeleri istenmektedir. Kaynaklar böyle davranan bazı sahabilerin isimlerini muhafaza etmiştir. (İbnü'l-Esîr, Usdu'l-Gâbe, Kahire 1970, VII, 35, 45) Çünkü

> Kadına verilen mehir ne kadar çok olursa olsun geri alınmaması, yetimlerin mehirleri konusunda adil olunması ve bu konularda çeşitli hilelere başvurulmaması istenmiştir.

Hz. Peygamber, onları buna teşvik etmektedir. (Ebû Dâvud, Sunen, İstanbul 1981,II, 565-566, Nikâh, 19/2082)

Kur'an'da Müslüman erkeğin, müşrik (Allah'a ortak koşan) bir kadınla evlenemeyeceği, (Bakara, 221; İbn Sa'd, et-Tabakât, Beyrut 1968, I, 263; el-Vâhidî, Esbâbu'l-Nuzûl, Kahire 1968, s.45) fakat Kitap Ehli'nden olan bir kadınla evlenebileceği açık bir dille ifade edilmiştir. (Mâide, 5. Hz. Ömer'in Ehli Kitap'tan kadın almayı hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. Bkz. et-Taberî, Tefsir, Mısır 1954, II, 377-378)

Kimlerin, birbirleriyle evlenemeyecekleri Kur'an'da zikredilmiştir. (Nisâ, 22-24) Hz. Peygamber'in uygulamaları (Eş-Şafiî, er-Risâle, Beyrut, b.t.y., s.228; el-Vâkıdî, el-Meğâzî, Beyrut 1965-6, II; 738-739; el-Buhârî, Sahîh, III, 149, Şehâdât, 7, VI, 27; Tefsîr, Ahzâb, 9) da bu konuyu aydınlatmaktadır.

Hz. Peygamber'in, dindarlığı evlilikte tercih sebebi olarak tavsiye ettiği rivayet edilmektedir. (İbn Mâce, a.g.e., I, 597, Nikâh, 6/1859)

Eş seçimi konusunda, kadın da erkek gibi aynı haklara sahiptir. Kadın istemediği biriyle evlendirilemez.

Kızın babasının veya velisinin, onu evlendirirken çok dikkatli olmasına ve hayat boyu beraber olacağı erkeği seçerken ona yardım etmesine dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Fatıma'yı, Hz. Ali'den önce isteyenlere olumlu cevap vermeyen Hz. Peygamber, Hz. Ali, onu isteyince müspet cevap verir. (İmâm el-Bakır, Tezvîcu Fatıma, Beyrut, b.t.y., s. 52; İbn Abdırabbih, el-İkdu'l-Ferîd, VII, 76)

Ailenin Korunması

a- Eşlerin Hak ve Sorumlulukları

Kur'an, evliliği huzur, sükûn ve sevgi kaynağı olarak nitelendirdiği (Rûm, 21) için eşlerden bu unsurları pekiştirecek davranışlar ister ve bunları sarsacak her türlü uygulama ve tutumu yasaklar. Kur'an'da yer alan "Onlarla (kadınlarla) iyi geçi-

nin..." (Nisâ, 19) ayeti bunu gösteren emirlerin başında gelir.

"Sizin en hayırlınız, kadınlara iyi davrananlarınızdır" (Tirmizî, Sunen, III, 466, Reda, 11) ve "Kadınlar konusunda Allah'tan korkun. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız..." (el-Vâkıdî, el-Megâzî, III, 1103, 1112, 1113) Diyen Hz. Peygamber, hanımına yumuşak ve iyi davranan kişinin, müminlerin iman bakımından en mükemmeli olduğunu ifade ederek (İbn Hanbel, Musned, VI, 47) cahiliye devrinin kadın anlayışını kökünden yıkmaya çalışır. Ancak bu yanlış anlayışları yıkmak pek de kolay olmamıştır.

Hz. Peygamber, kocalarıyla iyi geçinmelerini sağlamak için bu konuda kadınlara da emir ve tavsiyelerde bulunur. Yapılan ihsan ve iyilikleri unutmamalarını; kızdıkları zaman öfkelerine hâkim olmaları gereğine dikkat çeker.

Hz. Peygamber, kadının, ihtiyacı olan bazı şeyleri kocasının malından, onun haberi olmadan alabileceğini söyler. (eş-Şâfiî, a.g.e., 517; İbn Sa'd, et-Tabakât, VII, 237; Muslim, Sahîh, III, 1338-1339, Akdiye, 17/7-9) Daha fazla harcamalarda ise kocanın izninin alınması istenmiştir. (el-Vâkıdî, el-Megâzî, II, 836-837; İbn Hişâm, es-Sîre, IV, 251) Çünkü kadın, kocasının evde bulunmadığı zamanlarda onun hukukunun çiğnenmemesi için mesuliyeti olan ve evin koruyucusu olarak düşünülen bir insandır. (Buhârî, Sahîh, III, 88, İstikrâz, 20)

Koca, kadının hakkı olan nafaka, giyim ve ev konusunda yapacağı harcamayı, bulundukları statü, çevre şartları ve örfe göre yapar. Bu konuda erkeğin cimrilik yapmasının yanlış olacağı, bu harcamalar için ayette geçen "...uygun bir şekilde" ifadesinden anlaşılmaktadır. (Bakara, 233; Ali Hasbullah, a.g.e., 188-190)

b- Eşlerin İffetli Olmaları

Erkek ve kadının iffetli olması istenmiştir. Bu konuda çok serbest olan cahiliye insanına sınırlamalar getirilmiştir.

Hz. Peygamber, erkeklere, dikkatli olmalarını ve cazibeye kapılıp suç işlememelerini tavsiye eder.

c- Ailede Geçimsizlik (Nüşuz)

Kur'an ayetlerine ve sahih hadislere baktığımız zaman toplumun durumunun dikkate alınarak, yuvanın dağılmaması çerçevesinde konuya yaklaşıldığını görürüz. Kadın erkeğe, erkek de kadına ezdirilmek istenmez. Zaten adaleti esas alan İslam'a uygun olan da budur. Çünkü Kur'an, zulmün her çeşidini ortadan kaldırmayı ve huzuru getirmeyi hedeflediğini defalarca açıkladıktan sonra, kadın ve erkeğin aynı haklara sahip olduklarını açıklamıştır. (Bakara, 228; İbnu'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillah, Ahkâmu'l-Kur'an, Mısır 1972, I, 416) Buna göre ailede huzursuzluğu kim çıkarırsa çıkarsın bu hoş karşılanamaz.

Kadına zarar vermek amacıyla talak (ayrılma) konusunda erkeğin dolambaçlı yollara sapması yasaklanmıştır. "Kadınları boşadığınızda, bekleme süreleri sona ererken, ya onları iyilikle tutun, ya da iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onları tutmayın. Kim bunu yaparsa kendine yazık etmiş

1- Erkeğin Geçimsizliği

Eğer huzursuzluk ve geçimsizliği (Kur'an'da bu konudaki ayette geçen nuşûz, yükselmek, başkaldırmak ve hırçınlık etmek anlamlarına gelir. Bkz. Süleyman Ateş, Tefsir, II, 276) erkek çıkarırsa, kadın bunun sebeplerini araştırdıktan sonra, kocasının haklı olduğunu görür ve kabul ederse elbette bunu ortadan kaldırmaya çalışır. ("Eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan (nüşûz), yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Barış daima iyidir..." Nisâ, 128 ayeti, kadının kocası ile anlaşma yoluna gitmesine işaret eder) Eğer kadın, kocasının haksız yere tatsızlık çıkardığını kabul ederse onu uyarır ve yanlış yaptığını ona söyler. Çünkü inanan kadın ve erkekler birbirlerinin dostudur ve birbirlerini uyarırlar. ("İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alı koyarlar..." et-Tevbe, 71) Bu uyarıda kadın başarılı olamazsa, konu aile dışına taşar. Hem kadın hem de erkek ailelerinden birer hakem konuyu çözüme kavuşturmaya çalışır. ("Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ve kadının ailelerinden birer hakem gönderin. Karı-koca uzlaşmak isterlerse, Allah aralarını bulur..." Nisâ, 35) Ayrıca kadın, doğrudan doğruya en yetkili hukukî mercie, hakime de başvurabilir.

Eğer kadın ailede geçimsizlik yaparsa, erkek bunun sebeplerini araştırır ve kadını haklı görürse, buna göre hareket ederek durumu düzeltir. Hz. Muhammed, ailede huzursuzluk çıkmaması için

eşlerin gerekli hassasiyeti göstermelerini ister. (Hz. Peygamber, takılarını (zinet) tasadduk etmek isteyen Hayre'nin bu bağışını, kocası Ka'b b. Malik'e haber verip onun da onayını aldıktan sonra kabul eder. Bkz. İbnu'l-Esîr, Usdu'l-Ğâbe, VII, 101)

2- Kadının Geçimsizliği

Kadının geçimsizliğinin ne olduğu konusunda değişik açıklamalar bulunmaktadır. Kadının kocasından nefret etmesi (Yahyâ b. Sellâm, et-Tesârîf, 293), hoşlanmaması (Bkz. İbn Kuteybe, eş-Şiir, Beyrut 1985/1405, s.126) ve kocasının evinde oturmak istememesi (Hamdi Yazır, Tefsir, II, 1351; el-Kınnevcî, Husn, 87) gibi evlilikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunması kadının, geçimsizliği olarak değerlendirilmektedir.

Erkek eşinin bu yanlış davranışlarını gördüğü zaman, onu ikna ederek düzeltebilir.

Arap toplumunda, erkeğin eşini dövme âdeti bulunmaktadır. Hz. Peygamber, bu kötü âdeti ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Hatta Hz. Peygamber'in bir ara eşini döven erkeklere kısas uygulamayı bile düşündüğü rivayet edilmektedir.

İbnu'l-Arabî, Atâ'nın kadınları dövme konusundaki görüşünü şöyle kaydeder: "Atâ şöyle dedi: Kocası eşine bir şeyi yapmasını veya yapmamasını emretse, o da buna göre hareket etmese, yine de erkek, eşini dövmez, ancak ona kızabilir." (İbnu'l-Arabî, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 420)

Bütün bu rivayetler ve görüşler sonunda şunu söyleyebiliriz: Hz. Peygamber'in, bu konudaki ayeti, yaptığı yorumu dikkate alan bir erkeğin, eşini dövme cevazını bulamaz. (Reşîd Rıza, Mecelletu'l-Menâr, Mısır 1931, sayı: XXXII, s. 383)

Ailenin Yıkılması

Evliliklerini yürütemeyeceklerini anlayan eşlerin, birbirlerine zarar vermeden ayrılmaları istenmiştir. Cahiliye devrinde genelde kadının bu konuda büyük haksızlıklara uğradığı anlaşılmaktadır. Kur'an, bu yanlışlıklara işaret ederek konuya açıklık getirmiştir. (Kur'an'da Talâk isimli bir sûre bulunmaktadır. Hem bu sûrede hem de diğer sûrelerde yer alan ayetler, eşlerin ayrılmaları konusunu, geniş bir şekilde ortaya koymuştur)

Kadına zarar vermek amacıyla talak (ayrılma) konusunda erkeğin dolambaçlı yollara sapması yasaklanmıştır. "Kadınları boşadığınızda, bekleme

Hz. Peygamber, hanımına yumuşak ve iyi davranan kişinin, müminlerin iman bakımından en mükemmeli olduğunu ifade ederek cahiliye devrinin kadın anlayışını kökünden yıkmaya çalışır. Ancak bu yanlış anlayışları yıkmak pek de kolay olmamıştır.

süreleri sona ererken, ya onları iyilikle tutun, ya da iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onları tutmayın. Kim bunu yaparsa kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini eğlence yerine koymayın..." (Bakara, 231) ayeti bunu açıkça ifade etmektedir.

Kadın da kocasından ayrılma isteğinde bulunabilir. (Buna hul' denir. Bkz. Süleyman Ateş, a.g.m., 274-275) Hem Hz. Peygamber hem de Hulefâ-i Raşidîn devrinde kocasından ayrılma isteğinde bulunup ayrılan kadınlar bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kadın, nikah sırasında boşama hakkını üzerine almayı şart koşabilir. Bu durumda boşama yetkisi kadının elinde olur. (Süleyman Ateş, a.g.m., 275; Nûreddîn Itr, Ebgazu'l-Helâl, Beyrut 1985, s.45) Bu konuya ait çeşitli örneklere cahiliye devrinde de rastlanmaktadır. Bu âdetin, İslam geldikten sonra da devam ettiği anlaşılmaktadır. (İbn Ebî Şeybe, Musannaf, V, 55-56)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hz. Peygamber devri Medine ailesi, sağlam temeller üzerine dayandırılmıştır. Aile ile ilgili olarak daha önceki devirlerden gelen güzel adet ve yaklaşımlar, aynen kabul edilmiş, kadının aleyhine olan ve aile ile bağdaşmayan tutum ve davranışlar ortadan kaldırılmış, aile, huzurun, mutluluğun ve karşılıklı sevgi ve saygının yaşandığı sıcak bir yuva haline getirilmiştir.

On dört asırlık İslam toplumları tarihine bakarak İslam ailesi ile ilgili olumsuzlukları veya olumlu taraflarını öne çıkarıp İslam'ın kadın ve aileye bakışının olumsuz ya da çok olumlu olduğu sonucuna varmak doğru olmaz. Kadın ve aile tarihi, bilimsel metotlarla dönem dönem incelenmeden bir şeyler söylemek ve yazmak, hatta bu olumsuzlukları iyice anlamadan düzeltmeye kalkışmak bile yanlış olur kanaatindeyim.